

UTJECAJ PODUZETIH PEDAGOŠKIH POSTUPAKA NA EFIKASNOST ODGOJNE MJERE "POJAČANA BRIGA I NADZOR"*

Vlasta Poldrugač
Antonija Žižak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.58

SAŽETAK

Ovaj rad dio je znanstvenoistraživačkog projekta pod naslovom "Sociopedagoški model provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor" koji se realizira na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

Cjelokupni uzorak od 153 maloljetnika, kojima je od 1. 10. 1982. godine izricana ova odgojna mjera, slučajnim izborom bio je podijeljen na eksperimentalnu i kontrolnu grupu, a svaka od njih na po još dva subuzorka s obzirom na dvije vremenske točke.

Kako je osnovni cilj rada bio usmjeren na analizu uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor, u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi u odnosu na učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka izvršen je izbor varijabli iz sintetičkog anketnog lista tako da je područje uspješnosti pokriveno s 4 varijable, a područje učestalosti primjene postupaka s 26 varijabli. Dobiveni podaci obrađeni su po programima PCOMPA i QCR.

Rezultati dobiveni obradom po osnovnom programu za faktorsku analizu pod komponentnim modelom omogućili su definiranje 6 orthoblique faktora za prvu godinu i 7 orthoblique faktora za drugu godinu.

Za potrebe analize povezanosti uspješnosti mjere i učestalosti primjene postupaka, s obzirom na karakteristike uzorka načinjene su četiri kvazikanoničke korelacijske analize i u odnosu na svaku izdvojen je po jedan statistički značajan kvazikanonički faktor.

Analiza strukture pojedinih parova kvazikanoničkih faktora ukazuje, s jedne strane, na definiranje neuspješnosti odgojne mjere, a, s druge strane, na grupe sputavajućih i strukturirajućih postupaka kao one čija učestala primjena doprinosi neuspješnosti mjere. Dobiveni rezultati dosta su ujednačeni, kako u odnosu na promatrane grupe, tako i u odnosu na vremenske točke. Pedagoški postupak objašnjenja jedini je postupak čija učestala primjena različito doprinosi neuspješnosti eksperimentalne (značajno) i kontrolne (minimalno) grupe.

1. UVOD

Među odgojnim mjerama pojačana briga i nadzor zauzima donekle izdvojeno mjesto. To je jedina odgojna mjera koja ima dominantno individualni karakter, iz čega slijedi mogućnost primjene širokog spektra odgojnih sadržaja i postupaka, jedinstvena je po raznovrsnosti uvjeta u kojima ju je

moguće provoditi, a, moglo bi se reći, i najkompleksnija s obzirom na mogućnost paralelnog djelovanja na maloljetnika i porodicu.

Sama priroda mjere (briga i nadzor) te ciljevi koje društvo postavlja pred voditelja mjere ukazuju na potrebu primjene prvenstveno onih pedagoških postupaka koji su

*Ovaj je rad dio projekta "Sociopedagoški model provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor" koji se realizira u Zavodu za defektologiju Fakulteta za defektologiju u Zagrebu.

primjena objašnjenja² kao pedagoškog sredstva ima svoje opravdanje. Utjecaj objašnjenja moguće je očekivati zbog toga što se u provođenju ove odgojne mjere češće polazi od nejasnih ili iskrivljenih pojmova, pa i od negativnih stereotipa ponašanja, za koje je karakterističnije da proizlaze iz neznanja i neupućenosti nego iz htijenja. Početna faza provođenja pojačane brige i nadzora mogla bi biti posebno prikladno razdoblje za primjenu objašnjenja, jer se tada, na samom početku, "raščišćavaju" mnogi nesporazumi nastali između odgajnika i njegove sredine. Razumljivo je da postupak objašnjenja ne može sam po sebi dovesti do promjene ponašanja, a naročito uvjerenja (posebno ako ostane na razini verbalnog izraza) bez korištenja drugih strukturiranih (zahtjev, primjer . . .) i aktivirajućih pedagoških postupaka (poticaj, dogovor . . .).

Većoj jasnoći i nedvosmislenosti sadržaja objašnjavanja može pridonijeti primjena zahtjeva³ kao pedagoškog postupka. Cilj njegove primjene je čvrsta orijentacija maloljetnika u razlikovanju prihvatljivog od neprihvatljivog, a njegova efikasnost se očekuje koliko zbog jasnoće očekivanog, toliko i zbog pretpostavke da će odgajnik izbjegavati u daljnjem iskustvu ponavljanje emocionalno negativno obojenog doživljaja tog postupka (zahtjev = zapovijed, naredba!). Prihvaćanje ili odbojnost maloljetnika prema zahtjevu kao sredstvu, koja dolaze izvan njega i mimo njegove želje, zaštitit će od razboritosti njegove primjene

s obzirom na sadržaj (smislenost dužnosti i radnji koje se zahtijevaju), način njihova izricanja (dobronamjernost), kao i na usklađenost s mogućnostima i dometima maloljetnika.

S obzirom na poznatu i nerijetko nisku razinu različitih navika maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera pojačana briga i nadzor, u programiranje sadržaja te mjere redovito ulazi stvaranje navika kulturnog ponašanja, učenja i rada, urednosti, točnosti i dr., s ciljem da one prerastu u odgovarajuće potrebe koje se uklapaju u prihvatljivije oblike ponašanja. Navike i potrebe ne mogu se stvarati bez vježbanja⁴ koje pretežno zapošljava voljnu aktivnost maloljetnika, što je kao način učenja naročito pogodno za mlađu dob kao i za slučajeve nižeg stupnja zrelosti. Najčešće se kombinira s objašnjenjem i zahtjevom u početnoj fazi provođenja pojačane brige i nadzora.

Ako se objašnjavanje i zahtjev više obraćaju intelektualnoj sferi maloljetnika, jer tumače i deklariraju stavove, onda bi primjer⁵ kao pedagoško sredstvo, iako svjesno odabran i "nametnut", trebao više djelovati na emotivno opredjeljenje maloljetnika. Na psihološki učinak u smislu oponašanja i identifikacije računa se upravo stoga što je konkretni primjer (živi ili neživi, pozitivni ili negativni . . .) ilustracija nekog stava. Vjerojatnost prihvaćanja stavova posredstvom primjera proizlazi i iz jake potrebe omladinske dobi za idealima i uzorima.

² Objašnjenje je takav postupak kojim se tumače i interpretiraju različiti oblici ponašanja, pravila; odnosi i dr., tj. razjašnjava se njihova suština i smisao.

³ Zahtjev za ovu priliku, znači upravljani postupak kojim se u sažetom obliku traži izvršavanje nekog zadatka ili zadovoljavanje neke dužnosti.

⁴ Vježbanje je ponavljanje neke radnje u svrhu učenja.

⁵ Pod primjerom se, za ovu svrhu, podrazumijeva sredstvo uspjavanja koje djeluje posredstvom "ponuđenog" modela ponašanja u obliku konkretnog lika ili situacije.

usmjereni na tretiranje ne samo određenog ponašanja nego i cjelokupnog stila života maloljetnika. Takve postupke najčešće nazivamo strukturirajućim, a njihova bitna oznaka je veća strukturiranost u smislu veće upravljenosti i direktivnosti, čvršće organiziranosti sadržaja odgoja i uvjeta u kojima se mjera provodi te kontroliranosti tog procesa. Međutim, upravo toliko koliko odgojni rad uopće nikada nije sasvim kontroliran proces kojim se mogu unaprijed osigurati željeni rezultati, toliko i pedagoški postupci o kojima je riječ ne djeluju autonomno, pa se stoga ne mogu prethodno proglasiti više ili manje uspješnim u odnosu na druge postupke koji teže istom osnovnom cilju te odgojne mjere – mijenjanju ponašanja. Rigidnost nekih strukturirajućih pedagoških postupaka utisak je koji se nameće ukoliko ih gledamo same za sebe. Oni tu oznaku gube već zbog same prirode odgojne mjere, jer i voditelj i maloljetnik u toku provođenja mjere stalno izgrađuju i provjeravaju različite vidove ponašanja iz stvarnih životnih situacija i iz vlastitog iskustva i sazrijevanja.

Znamo da mijenjanje ponašanja u najširem smislu te riječi može značiti zaborav, samoupoznavanje, pronalaženje novih i kvalitetnijih odnosa, oslobađanje emocija, aktivnost u skladu s prihvaćenim socijalnim normama ili nešto drugo. Kako izricanje i provođenje te odgojne mjere pada u vrijeme najintenzivnijeg učenja o sebi i drugima, pri čemu je djelomična ili potpuna samostalnost nužna i potrebna, ostvarenje tako složenog cilja kao što je mijenjanje ponašanja nemoguće je ostvariti i bez druge grupe pedagoških postupaka. Tu

grupu zbog njihovih osnovnih značajki – poticajnosti i aktiviranja nazivamo aktivirajućim¹ pedagoškim postupcima.

Afirmacija pojedinih postupaka zavisit će od uspješnosti komponiranja specifičnih mogućnosti i objektivnih obilježja tih postupaka s faktorima subjektivne prirode, koji su zadani karakteristikama konkretnog odgajnika, i obilježjima okolnosti i uvjeta u kojima se provodi ta odgojna mjera. Pojmovna jasnoća tih postupaka, tj. poznavanje njihovih specifičnosti, pa i nijansi, razumljivo je, uvjetuje njihov izbor i primjenu. Jedino valjan oslonac izboru i primjeni pojedinih postupaka, u ovom slučaju u provođenju pojačane brige i nadzora, trebali bi činiti znanstveno utemeljeni pojmovi (suština, karakter, vrijednost, domet) spomenutih postupaka. S obzirom na siromaštvo, gotovo potpuni nedostatak istraživanja kojima se ti pojmovi jasno definiraju, pojmovno određenje i odgojno značenje spomenutih postupaka zasnivat će se u ovom radu na iskustvenoj razini njihova definiranja, da bi se kasnije, provjerom efikasnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor, možda nešto više približili znanstveno utemeljenom načinu definiranja tih pedagoških postupaka.

2. PEDAGOŠKI POSTUPCI

2.1 Strukturirajući pedagoški postupci

Budući da se odgojna mjera pojačana briga i nadzor primjenjuje s pretpostavkom takve suradnje između voditelja i maloljetnika u kojoj će se na maloljetnika djelovati i uz pomoć razumskog rezoniranja,

¹Nazivi strukturirajući i aktivirajući pedagoški postupci konstruirani su za potrebe ovog rada s ciljem da se analizira ne samo adekvatnost tih naziva nego i pripadnost svakog pedagoškog postupka tako označenim grupama.

Budući da je odgojna mjera pojačana briga i nadzor usmjerena i na razgrađivanje dotadašnjih modela ponašanja ili tekućih oblika neprihvatljivog ponašanja, kritika⁶ kao pedagoški postupak može poslužiti tom cilju. Njezina efikasnost očekuje se, kako zbog racionalnog korelata (analiza neprihvatljivog) tako i zbog emotivnog utiska vezanog uz doživljaj vlastitog ponašanja. Kritika se najčešće vrši uz ocjenjivanje ponašanja⁷, koje izostrava kritičnost. Budući da ti pedagoški postupci sadrže i neke opasnosti zbog izazivanja nelagode i doživljaja prijekora te osjećaja krivnje, vjerojatno je pogodnija njihova primjena za maloljetnike nešto višeg stupnja zrelosti.

Odgojna mjera pojačana briga i nadzor samom svojom suštinom, pa čak i nazivom, implicira primjenu kontrole⁸ i nadzora⁹ kao pedagoških postupaka. Kontrola osigurava napredovanje maloljetnika odnosno osujećuje krivi pravac razvoja. Najčešće se kontrolira ostvarivanje zahtjeva i rezultata vježbanja, ali se prate i rezultati tzv. samokontrolirajućih postupaka (obećanje, dogovor . . .). Nadzorom se maloljetnik osigurava od vlastitog "skretanja" te od loših vanjskih utjecaja. Pod uvjetom da maloljetnik kontrolu i nadzor doživi u skladu sa samim smislom te odgojne mjere (dakle kao brigu i zaštitu), veća je vjerojatnost da

će se izgubiti ona negativna emocionalna konotacija tih pedagoških postupaka koju oni dobivaju neodgovarajućim načinom primjene.

Zbog prethodnih oblika poremećaja u ponašanju, čiji proces razgrađivanja ne teče brzo i jednostavno, za očekivati je da će voditelj odgojne mjere, prepoznavajući tendencije maloljetnika negativnim manifestacijama, koristiti i skretanje ponašanja zamjenom motiva¹⁰ kao pedagoški postupak. Skretanje se vrši buđenjem novih motiva, razvijanjem pozitivnih interesa i usmjeravanjem negativnih aspekata neke objektivne vrijednosti u njen pozitivni aspekt (agresivnu nametljivost i negativno vodstvo u ulogu konstruktivnog vođe, fizičku agresiju u sport i sl.).

Provođenje odgojne mjere pojačana briga i nadzor pretpostavlja i interventno djelovanje voditelja u situaciji kada za vrijeme trajanja odgojne mjere dođe do pojava neprihvatljivog ponašanja. Najblaži takav oblik je upozorenje,¹¹ kojim se sprečava ili utječe na prekidanje započetog neodgovarajućeg ponašanja. Racionalni korelat tog odgojnog postupka je u prihvaćanju negativne kvalifikacije ponašanja, a emocionalni u nagovještaju nekog ograničenja, zabrane, uskraćivanja — odnosno oduzimanja neke ugone. Primjena opomene,¹² koja

⁶Kritika se shvaća kao jasno formuliran izraz opovrgavanja nekog oblika ponašanja.

⁷Ocjenjivanje ponašanja je, u ovom slučaju, kritičko rangiranje nekih vrijednosti ili oblika ponašanja.

⁸Kontrola je postupak praćenja rezultata poduzetog sa svrhom pravovremenog intercentnog djelovanja.

⁹Nadzor se shvaća kao manje—više stalna prisutnost kojom se stječe uvid u situaciju.

¹⁰Skretanje zamjenom motiva je postupak usmjeravanja pažnje od neprihvatljivih sadržaja i oblika ponašanja prema prihvatljivima.

¹¹Upozorenje je postupak kojim se podsjećanjem na moguće neugodne posljedice nekog čina razvija odgovornost i pokreću zdrave snage.

¹²Opomena je, u ovom slučaju, jasno verbalno izražavanje negativne ocjene nekog čina s osvješćavanjem mogućnosti negativnih posljedica.

slijedi nakon učestalijeg neprihvatljivog ponašanja, intenzivira u maloljetnika osjećaj neadekvatnosti ponašanja, a ukor¹³ ima još jači emocionalni odjek jer izražava velike razlike između voditeljevih očekivanja i maloljetnikova ponašanja. Pozitivna strana tih postupaka je u razvijanju svijesti maloljetnika o vlastitoj odgovornosti, što je značajan prilog njegovoj socijalizaciji. Negativna strana upozorenja, opomene i ukora je u tome što oni unose neprijatni ton raspoloženja i što slijede uvijek nakon (a ne prije) neodgovarajućeg ponašanja, zbog čega se javlja mogućnost konflikta između voditelja i maloljetnika. Kod nekih odgajnika također se može pojačati osjećaj vlastite neusklađenosti sa sredinom, što dovodi u pitanje vrijednost primjene takvog postupka. Zbog toga je veća vjerojatnost uspješnosti tih postupaka za one maloljetnike koji ranije nisu bili svjesni svoje neusklađenosti ili su se u toku provođenja odgojne mjere počeli samokritički postavljati, ali im manjka izgrađena samokontrola.

Neposredno prije primjene restriktivnih sredstava moguće je koristiti i prijetnju,¹⁴ kojom se maloljetnika na vlastitom primjeru još jednom pokušava dovesti do prihvaćanja važnosti društvenog odnosa u kojem postoji odgovornost za ponašanje. Budući da se radi o sasvim konkretnoj situaciji, maloljetnika se upozorava na sasvim određene posljedice. Taj postupak može dati dobre rezultate ako se koristi i izvankon-

fliktivnim situacijama jer je u suprotnom slučaju moguće da ga on doživi kao represivni čin voditelja.

Restriktivne intervencije kao pedagoška sredstva imaju svoje mjesto u provođenju odgojne mjere pojačane brige i nadzora onda kada drugi pedagoški postupci nisu dali uspješne rezultate. Razna ograničavanja¹⁵ i zabrane¹⁶ trebali bi pomoći maloljetniku u stvarnom doživljaju odgovornosti za vlastite čine i postupke. I jednim i drugim sredstvom oduzimaju se u različitom opsegu razna ugodna iskustva, prijatni sadržaji, privilegije (slobodno vrijeme, druženje, izleti, priredbe . . .) uz jasno povezivanje s uzrocima tih restrikcija. Očekivanje njihove efikasnosti proizlazi iz pretpostavke da će vrlo neugodni doživljaj tih postupaka utjecati na neželjenost ponavljanja tih doživljaja, a samim time i na odbacivanje uzroka koji su do njih doveli. Primjena restriktivnih postupaka u odgovarajućim psihopedagoškim uvjetima, a posebno lišena natruha odmazde, može utjecati na ponovno uspostavljanje normalne ravnoteže između maloljetnika i sredine.

2.2 Aktivirajući pedagoški postupci

U ovu grupu pedagoških postupaka, prema naprijed navedenim kriterijima, možemo svrstati slijedeće pedagoške postupke: etički razgovor, stvaranje ideala, uspoređivanje, persuazija, dogovor, poticaj, obećanje, savjet, pohvala i nagrada.

¹³Ukor je pedagoški postupak kojim se prekora ličnost maloljetnika kao nosioca nekog neadekvatnog ponašanja.

¹⁴Prijetnja se smatra postupkom kojim se daje krajnje i direktno upozorenje na posljedice koje slijede.

¹⁵Ograničavanje je postupak kojim se posredstvom djelomično restriktivne intervencije doživljaja prirodna posljedica nekog ponašanja i time sprečava daljnje neodgovarajuće ponašanje.

¹⁶Zabrana je intenzivni restriktivni postupak kojim se putem doživljaja kazne nastoji pedagoški djelovati na buduće ponašanje.

Priroda same odgojne mjere nameće zahtjev sudovima da prilikom izricanja te mjere vode računa o spremnosti i sposobnosti maloljetnika na suradnju i samoangažiranost u mijenjanju vlastitog ponašanja i stila življenja uopće. Angažiranost i odgovornost za vlastito ponašanje momenti su na kojima se temelji primjena pedagoškog postupka dogovora¹⁷. Kako se radi o osobama kojima je potrebna dodatna briga i nadzor, može se očekivati da angažiranost i odgovornost maloljetnika neće biti na potrebnoj razini. Te kvalitete bit će moguće izgrađivati primjenom dogovora ukoliko maloljetnik uz adekvatne intelektualne sposobnosti posjeduje i pozitivan odnos prema vlastitim snagama i interes za vlastito mijenjanje.

Voditelj odgojne mjere pojavljuje se u maloljetnikovu životu u za njega veoma važnom — kriznom životnom trenutku i kako se radi o društvenoj intervenciji u život pojedinca, voditelj zapravo predstavlja osobu nametnutu maloljetniku od strane društva. Kakav je stupanj i kvalitet njihovih odnosa na početku odgojne mjere, ne ovisi isključivo o ovim momentima nego prvenstveno o voditelju. Može se pretpostaviti da je potrebno da protekne određeni vremenski period prije nego taj odnos po svojim karakteristikama bude takav da će voditelj određene odgojne ciljeve moći ostvariti primjenom savjeta¹⁸. Budući da je ovaj pedagoški postupak često utemeljen na tuđem iskustvu, odnosno budući da razumijeva navođenje mogućih posljedica

eventualnih rješenja, to savjet, s jedne strane, zahtijeva adekvatan odnos maloljetnik—voditelj, a, s druge strane, određenu razinu zrelosti maloljetnika u odnosu na pronalaženje različitih mogućih rješenja za iste probleme i u odnosu na bogaćenje vlastitog iskustva tuđim iskustvom.

Razlike djece i omladine s poremećajima u ponašanju prema djeci i omladini bez poremećaja u ponašanju najuočljivije su na planu društvenosti i moralnosti. Stoga je gotovo uvijek opravdano pretpostaviti intenzivan rad na tom području. Etički razgovor¹⁹ jedan je od pedagoških postupaka koji je moguće koristiti u svrhu realizacije tog cilja. Budući da se temelji na kritičkom prosuđivanju, takav tip razgovora moguće je uspješno provoditi sa zrelijim maloljetnicima. Kako su moralne teme u pravilu veoma delikatne, pogotovo ukoliko su vezane uz lična iskustva maloljetnika, takav razgovor pretpostavlja i dobre, emocionalno tople odnose na relaciji maloljetnik — voditelj.

Odgojna mjera pojačana briga i nadzor počinje i protiče u onom životnom periodu kada je sklonost maštanju i idealima na vrhuncu, kada se traga za univerzalnim istinama, ruše autoriteti, formira vlastiti pogled na svijet, identificira s važnim osobama. Međutim, kao što je poznato, djeca i omladina s poremećajima, sklona su, češće nego populacija bez poremećaja u ponašanju, da svoje ideale pronalaze među manje vrijednim područjima ljudske djelatnosti. Upravo stoga od velikog značenja može

¹⁷ Ovdje se pod dogovorom razumijeva rješenje neke situacije, odnosno problema postignuto zajedničkim angažmanom maloljetnika i voditelja.

¹⁸ Savjet je ovdje definiran kao svrsishodna informacija ili rješenje koje voditelj nudi, odnosno do kojeg vodi maloljetnika u procesu rješavanja nekog problema.

¹⁹ Pod etičkim razgovorom razumijevamo razgovor voditelja i maloljetnika o različitim moralnim problemima, odnosima, normama, pojmovima i vrijednostima.

biti i pedagoški postupak stvaranja ideala²⁰. Prvenstveni cilj tog postupka je bogaćenje emocionalnog života maloljetnika, a zatim posredno i usmjeravanje cjelokupnog stila života.

Zbog niza negativnih iskustava i visokog stupnja opće nesigurnosti već od najranijeg djetinjstva kod djece i omladine s poremećajima u ponašanju veoma često se formiraju uvjerenja o vlastitoj bezvrijednosti, bezvrijednosti življenja uopće, te u odnosu na prijateljstvo, ljubav, rad, imovinu i sl. Budući da su utemeljena na vlastitom iskustvu, takva su uvjerenja i emocionalno nabijena. Persuazija²¹ može biti jedan od pedagoških postupaka koji snagom konkretizacije, pojašnjenja i adekvatnog odnosa s voditeljem doprinosi mijenjanju odnosa prema vlastitoj ličnosti i vlastitim snagama u pozitivnom smjeru.

Životna dob u kojoj se ta odgojna mjera dešava burna je, dijapazon mogućih problema gotovo nesaglediv, a psihički, fizički i socijalni život intenzivan. Stoga učestala kolebanja, neodlučnost, popuštanje u akciji, dileme i nemotiviranost te nepoznavanje granica vlastitih mogućnosti zapravo ne začuđuju. Povjerenje u sebe i osjećaj ugode koji iz toga proizlazi ono je što mladima u takvoj situaciji nužno treba omogućiti. Poticaj²² kao jedan od pedagoških

postupaka iz grupe aktivirajućih postupaka naročito je primjenjiv u početku odgojne mjere, zatim kod nedovoljno samostalnih i/ili bojažljivih maloljetnika ili u vezi s onim područjima maloljetnikova života na kojima se još uvijek nije afirmirao, a to je nužno ili poželjno.

Obećanje²³ je također jedan od aktivirajućih pedagoških postupaka, koje u pravilu koristimo s istim ciljem i u sličnim situacijama kao i poticaj, uz napomenu da je njegova snaga u pravilu veća jer je i čuvstvena uгода koju pobuđuje veća. Obećanje je poticaj uz uvjet, to je najavljivanje ugode ukoliko se ostvare neke aktivnosti ili riješe neki problemi. Aktivirajuća snaga toga pedagoškog postupka proporcionalna je intenzitetu ugode koji je probuđen najavljivanjem određenog davanja (materijalne ili duhovne prirode).

Budući da su djeca i omladina s poremećajima u ponašanju u pravilu emocionalno prikraćena ili oštećena, to je bogaćenje iskustvenog života maloljetnika i porast emocionalne zrelosti, kao važnog dijela ukupne socijalne zrelosti, jedan od važnih zadataka rada s takvom populacijom. Pohvala²⁴ i nagrada²⁵ veoma su pogodni pedagoški postupci za ostvarenje navedenog zadatka. Komponenta toplog emocionalnog odnosa između maloljetnika i voditelja mjere neo-

²⁰Pod stvaranjem ideala ovdje se misli na posredno utjecanje na maloljetnika u svrhu formiranja što efikasnijeg stila življenja.

²¹Persuaziju je ovdje moguće definirati kao postupak intenzivnog uvjeravanja i motiviranja maloljetnika na određene pozitivne akcije.

²²Poticaj je postupak kojim voditelj podupire i hrabri maloljetnika da istraje u nekom pozitivnom ponašanju, odnosno djelatnosti.

²³Obećanje možemo definirati kao postupak kojim voditelj maloljetnikovo ponašanje pokreće u pozitivnom smjeru koristeći se pri tome davanjima.

²⁴Pohvala je postupak kojim voditelj odobrava maloljetnikovu aktivnost i daje mu priznanje za postignute rezultate.

²⁵Nagrada je postupak kojim voditelj već završenu aktivnost maloljetnika veže uz davanja materijalne i duhovne vrijednosti.

dvojiva je od tih pedagoških postupaka. Stoga se veoma često kaže da su ti pedagoški postupci konkretizacija i materijalizacija pozitivnog emocionalnog odnosa između onoga tko prima i tko ih daje.

Staviti samoga sebe u situaciju komparacije s drugim ljudima iziskuje ne samo dobro poznavanje vlastitih vrijednosti i nedostataka nego i sposobnost prihvatanja samoga sebe, ali i sposobnost i spremnost na mijenjanje i daljnji rad na samom sebi. Maloljetnici kojima je izrečena odgojna mjera pojačana briga i nadzor najčešće nisu na tako poželjnoj razini zrelosti, pa stoga pedagoški postupak uspoređivanja²⁶ nije poželjno primjenjivati u najranijoj fazi mjere, jer u protivnom taj se postupak veoma lako pretvara u isprazno moraliziranje.

3. CILJ, HIPOTEZE, UZORAK I METODE RADA

Cilj ovog rada usmjeren je, s jedne strane, na utvrđivanje i definiranje nekih grupa pedagoških postupaka primjenjivanih u toku dvogodišnjeg provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor i, s druge strane, na analizu uspješnosti te odgojne mjere u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi u odnosu na učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka.

U odnosu na tako definiran cilj rada, te s obzirom na činjenicu da u dostupnoj stručnoj literaturi nisu prezentirana slična istraživanja, postavljena je samo jedna hipoteza s namjerom da se ukaže na povezanost uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor i učestalosti primjene nekih grupa pedagoških postupaka.

Pretpostavlja se da će učestalija primjena strukturirajućih pedagoških postupaka

imati veći doprinos uspješnosti odgojne mjere u prvoj godini (naročito u kontrolnoj grupi), a da će učestalija primjena aktivirajućih pedagoških postupaka imati značajniji doprinos uspješnosti mjere u drugoj godini provođenja (naročito u eksperimentalnoj grupi).

Cjelokupni uzorak ispitanika sačinjavaju 153 maloljetnika kojima je Općinski sud u Zagrebu od 1. 10. 1982. godine izrekao odgojnu mjeru pojačana briga i nadzor. Uzorak je slučajnim izborom podijeljen na eksperimentalnu i kontrolnu grupu, koje su se međusobno razlikovale po tome što su program provođenja odgojne mjere, evolucija provođenja te izbor i imenovanje voditelja izvršeni na sudu. Tako je u prvoj godini eksperimentalnu grupu sačinjavalo 69, a kontrolnu 84 maloljetnika. Kako dužina trajanja mjere nije unaprijed poznata, u ovom se radu javljaju još dva subuzorka maloljetnika za koje odgojna mjera nije završila nakon godinu dana. Te subuzorke sačinjava eksperimentalna grupa s 24 i kontrolna grupa sa 63 maloljetnika.

Uzorak varijabli sačinjavaju dvije grupe varijabli izdvojenih iz Sintetičkog anketnog lista – kraj I. godine rada i iz Sintetičkog anketnog lista – kraj II. godine rada. Prvu grupu sačinjavaju četiri varijable koje na neki način informiraju o uspješnosti te odgojne mjere na kraju prve, odnosno druge godine rada s maloljetnikom. Radi se o varijablama koje informiraju o prihvaćenosti voditelja od strane maloljetnika (PRIHPG), procjeni uspješnosti mjere (USPJPG), upućivanosti maloljetnika u disciplinski centar (DCPG), nastavku, odnosno obustavi odgojne mjere (ODLUPG). Drugu grupu sačinjava 26 varijabli koje definiraju 26 različitih pedagoških postupaka koji su opi-

²⁶Pod pedagoškim postupkom uspoređivanja ovdje se misli na jačanje maloljetnikovih snaga u svrhu stavljanja samoga sebe u relacije prema drugim ljudima.

sani u uvodnom dijelu ovog rada.

Dobiveni rezultati obrađeni su u Sveučilišnom računskom centru po programima PCOMPA (osnovni program za faktorsku analizu pod komponentnim modelom) i QCR (program za analizu povezanosti dviju grupa kvantitativnih varijabli po kvazikanoničkom modelu).

4. REZULTATI I DISKUSIJA

4.1 Faktorska analiza

Za potrebe ostvarenja onog dijela cilja koji se odnosi na utvrđivanje i definiranje nekih grupa pedagoških postupaka na osnovi učestalosti njihove primjene načinjene su dvije faktorske analize prema programu PCOMPA GR. Faktorska analiza za prvu vremensku točku načinjena je na uzorku od 26 varijabli koje definiraju 26 različitih pedagoških postupaka i na uzorku od 153 ispitanika, dok je za drugu vremensku točku načinjena faktorska analiza na istom uzorku varijabli mjerenih u drugom vremenskom intervalu i na uzorku od 89 ispitanika. Na taj način izdvojene su dvije grupe orthoblique faktora koji će ući u daljnju analizu. U odnosu na prvu vremensku točku (kraj prve godine) izdvojeno je 6 orthoblique faktora, a u odnosu na drugu vremensku točku (kraj druge godine) izdvojeno je 7 orthoblique faktora. Za potrebe ostvarenja cilja ovog rada navedene grupe orthoblique faktora bit će samo imenovane:

- Grupa orthoblique faktora za prvu vremensku točku:
  - OBO 1 – formiranje identitete
  - OBO 2 – sputavanje
  - OBO 3 – objašnjenje
  - OBO 4 – motiviranje

OBO 5 – samoaktiviranje

OBO 6 – strukturiranje okoline i ponašanja

– Grupa orthoblique faktora za drugu vremensku točku:

OBO 1 – sputavanje

OBO 2 – objašnjenje

OBO 3 – jačanje volje

OBO 4 – vođenje

OBO 5 – savjet

OBO 6 – strukturiranje zahtjevnih situacija

OBO 7 – motiviranje samoaktivnosti.

4.2 Kvazikanonička korelacijska analiza

Kvazikanoničkom korelacijskom analizom stavljene su u relaciju dvije grupe varijabli. I. set varijabli (kriterijske) sačinjavaju 4 varijable koje ifnromiraju o uspješnosti provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor. II. set varijabli (prediktorske) sačinjavaju dvije grupe orthoblique faktora dobivenih faktorskom analizom.

Kako cilj ovog rada obuhvaća i analizu povezanosti uspješnosti odgojne mjere i učestalosti primjene nekih pedagoških postupaka, u odnosu na dvije vremenske točke (kraj prve i kraj druge godine primjene mjere) i u odnosu na dvije grupe ispitanika (eksperimentalnu i kontrolnu) načinjene su četiri kvazikanoničke korelacijske analize:

– analiza uspješnosti odgojne mjere u eksperimentalnoj grupi nakon I. godine (E_1) u odnosu na učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka – izdvojen jedan statistički značajan kvazikanonički faktor;

– analiza uspješnosti odgojne mjere u kontrolnoj grupi nakon I. godine (K_1) u odnosu na učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka – izdvojen je tako-

der jedan statistički značajan kvazikanonički faktor;

– analiza uspješnosti mjere u eksperimentalnoj grupi nakon II. godine (E_2) u

odnosu na učestalost primjene nekih pedagoških postupaka – izdvojen je također samo jedan statistički značajan kvazikanonički faktor;

Tablica 1

Kroskovarijanca i kroskorelacija kvazikanoničkih faktora za eksperimentalnu (E) i kontrolnu (K) grupu nakon prve (1) i nakon druge (2) godine primjene odgojne mjere

K.K.FAC	KROSKOVARIJANCA	KROSKORELACIJA
FAC ₁ E1	1.1783	.6090
FAC ₁ K1	.9802	.5801
FAC ₁ E2	1.8024	.7629
FAC ₁ K2	.7744	.4826

– analiza uspješnosti odgojne mjere u kontrolnoj grupi nakon II. godine (K_2) u odnosu na učestalost primjene nekih pedagoških postupaka – izdvojen je jedan statistički značajan kvazikanonički faktor.

Kroskovarijanca i kroskorelacije kriterijskih i prediktivnih varijabli u svim slučajevima pozitivne i značajne. Vrijednost koeficijenta (tablica 1) upućuje na zaključak da je povezanost seta varijabli koje definiraju uspješnost odgojne mjere pojačana briga i nadzor i seta varijabli koje definiraju učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka nešto viša i izraženija u eksperimentalnoj grupi s tendencijom porasta u drugoj vremenskoj točki.

4.2.1 Analiza uspješnosti mjere u eksperimentalnoj grupi na kraju prve godine

Kvazikanonički faktor u prostoru uspješnosti mjere moguće je definirati kao faktor neuspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor (tablica 2). Sve četiri originalne varijable koje definiraju prostor

uspješnosti imaju negativne projekcije na kvazikanonički faktor (varijabla PRIHPG skalirana je obrnuto ostalim varijablama pa samim tim i ona ima negativan predznak). S obzirom na visoke projekcije i smjer korelacija s kvazikanoničkim faktorom neuspješnost mjere moguće je opisati kao tendenciju voditelja da mjeru procjenjuju izrazito neuspješnom, nadalje, kao odbijanje suradnje i/ili indiferentnost maloljetnika prema voditelju te kao tendenciju zamjene te odgojne mjere "težom".

Kao što je iz tablice (3) uočljivo, sve su projekcije prediktorskih varijabli na kvazikanonički faktor pozitivne. S obzirom da najviše projekcije na kvazikanonički faktor u prostoru II. seta varijabli imaju varijable OBQ 6 (kontrola, kritika, zahtjev, nadzor, opomena, upozorenje, poticaj) i OBQ 2 (zabrana, prijetnja, ograničenje, ukor, drugo), moguće ga je naznačiti kao kvazikanonički faktor veoma učestale primjene strukturirajućih i sputavajućih postupaka. Projekcije svih ostalih varijabli na kvazikanonički faktor gotovo da su podjednake

Tablica 2^x

Kvazikanonički sklop (A) u prostoru I. seta varijabli za eksperimentalnu (E_1) i kontrolnu (K_1) grupu nakon prve godine

I. set varijabli	FAC ₁ E ₁	FAC ₁ K ₁
PRIHPG	.7976	.7356
USPJPG	-.9120	-.8557
DCPG	-.2315	-.5467
ODLUPG	-.7499	-.4556

^x Budući da je kvazikakoničkom korelacijskom analizom izdvojen samo jedan statistički značajn kvazikanonički faktor, vrijednosti doprinosa u sklopu (A) i strukturi (F) su podjednake, pa su za potrebe ovog rada prikazani i analizirani samo sklopovi (A).

Tablica 3

Kvazikanonički sklop (A) u prostoru II. seta varijabli za eksperimentalnu (E_1) i kontrolnu (K_1) grupu nakon prve godine

II. set varijabli	FAC ₁ E ₁	FAC ₁ K ₁
OBQ 1	.5398	.4597
OBQ 2	.7216	.8281
OBQ 3	.4896	.4466
OBQ 4	.4357	.4829
OBQ 5	.3402	.0970
OBQ 6	.8743	.7434

i u kanoničkom smislu srednje visoke. To bi značilo da učestala primjena preostalih grupa pedagoških postupaka ima tek osrednji doprinos neuspješnosti odgojne mjere.

Podatak da učestala primjena strukturirajućih i sputavajućih postupaka najznačajnije doprinosi neuspješnosti mjere, nije bio očekivan. Dobiveni rezultati postaju mnogo logičniji ukoliko se zna da su sve varijable koje definiraju 26 različitih pedagoških postupaka uređene tako da najviše numeričke vrijednosti ima ona kate-

gorija koja označava primjenu određenog postupka u svakom susretu s maloljetnikom. Logično je, stoga, da takva frekventnost primjene strukturirajućih i sputavajućih postupaka ima daleko najznačajniji doprinos neuspješnosti odgojne mjere.

Povezanost para kvazikanoničkih faktora nije visoka. To je u skladu s očekivanjima kada se zna da je uspješnost odgojne mjere za potrebe ovog rada vrlo usko definirana, te da učestalost primjene nekih grupa pedagoških postupaka nije niti jedina niti najvažnija determinanta uspješnosti,

odnosno neuspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor.

4.2.2 Analiza uspješnosti mjere u kontrolnoj grupi na kraju prve godine

U odnosu na definiranje kvazikanoničkog faktora u prostoru I. seta varijabli (uspješnosti) u kontrolnoj grupi postoje vrlo male razlike. Naime i ovdje je kvazikanonički faktor u prostoru uspješnosti moguće definirati kao faktor neuspješnosti mjere. Kako najviše negativne projekcije na taj faktor imaju varijable USPJPG i PRIHPG, neuspješnost je primarno definirana tendencijom voditelja da mjeru procjenjuje kao izrazito neuspješnu i odbijanjem suradnje maloljetnika s voditeljem mjere.

Uzimajući u obzir najviše projekcije na kvazikanonički faktor u prostoru učestalosti primjene nekih postupaka definiran je kao faktor učestale primjene sputavajućih i strukturirajućih postupaka. Varijable koje definiraju grupe pedagoških postupaka usmjerenih na formiranje identiteta (OBQ 1) objašnjenje (OBQ 3) i motiviranje (OBQ 4) imaju približno podjednake doprinose, dok varijabla koja definira samoaktivirajuće postupke (OBQ 5) ima izrazito nisku projekciju. Dakle, neuspješnosti mjere u kontrolnoj grupi najznačajnije doprinose učestala primjena dviju grupa postupaka usmjerenih na sputavanje i strukturiranje. Za kontrolnu grupu je također karakteristično da se grupa postupaka usmjerenih na samoaktiviranje (dogovor i savjet) vrlo jasno izdvaja kao grupa postupaka čija učestala primjena minimalno doprinosi neuspješnosti mjere u cjelini. Osrednja povezanost para kvazikanoničkih faktora veoma jasno ukazuje na ograničene domete u objašnjavanju prostora uspješnosti mjere učestalošću primjene nekih grupa pedagoških postupaka.

4.2.3 Analiza uspješnosti mjere u eksperimentalnoj grupi na kraju druge godine

Iz rezultata prezentiranih u tablici 4 jasno je uočljivo da je i kvazikanonički faktor u prostoru uspješnosti u drugoj vremenskoj točki moguće opisati kao faktor neuspješnosti mjere. U odnosu na smjer i vrijednost projekcije pojedinih varijabli na kvazikanonički faktor gotovo da nema razlika u odnosu na prvu vremensku točku.

Najviše projekcije na kvazikanonički faktor u prostoru varijabli koje definiraju učestalost primjene nekih postupaka imaju varijable OBQ 2 (objašnjenje) i OBQ 1 (ograničenje, zabrana, prijetnja, kontrola, upozorenje). Njima se, s nešto nižim doprinosima, pridružuju varijable OBQ 6 (strukturiranje zahtjevnih situacija) i OBQ 3 (jačanje volje). Ostale varijable imaju podjednake osrednje projekcije na kvazikanonički faktor u prostoru prediktorskih varijabli.

Kako je povezanost para kvazikanoničkih faktora nešto veća, moguće je konstatirati da rezultati dobiveni na kraju druge godine primjene ove odgojne mjere u eksperimentalnoj grupi ukazuju na nekoliko grupa postupaka čija učestala primjena ima nešto veći doprinos neuspješnosti mjere. Međutim, kako zbog karaktera cjelokupnog istraživanja ostale, veoma bitne determinante istih pedagoških postupaka (npr. adekvatnost izbora postupka, doživljaj određenog postupka od strane maloljetnika, utjecaj na ličnost i ponašanje, način realizacije postupka, faktor ličnosti voditelja u izboru i načinu primjene postupka i sl.) nisu mjerene, veoma je teško, gotovo nemoguće, izdvojeno govoriti o stvarnom doprinosu učestalosti primjene nekih postupaka uspješnosti te odgojne mjere

Tablica 4

Kvazikanonički sklop (A) u prostoru I. seta varijabli za eksperimentalnu (E_2) i kontrolnu (K_2) grupu nakon druge godine

I. set varijabli	FAC ₁ E ₂	FAC ₁ K ₂
PRIHDG	.7738	.6715
USPJDG	-.9091	-.8913
DCDG	-.2222	-.1153
ODLUDG	-.8348	-.5850

Tablica 5

Kvazikanonički sklop (A) u prostoru II. seta varijabli za eksperimentalnu (E_2) i kontrolnu (K_2) grupu nakon II. godine

II. set varijabli	FAC ₁ E ₂	FAC ₁ K ₂
OBO 1	.8065	.8868
OBO 2	.8155	.1693
OBO 3	.6195	.2879
OBO 4	.4534	.5323
OBO 5	.5242	.0450
OBO 6	.6520	.9209
OBO 7	.4810	.3251

4.2.4 Analiza uspješnosti mjere u kontrolnoj grupi nakon druge godine

Kvazikanonički faktor u prostoru uspješnosti mjere također se definira kao faktor neuspješnosti mjere, pri čemu su osnovna obilježja te neuspješnosti tendencija k procjeni mjere kao izrazito neuspješne od strane voditelja mjere te odbijanje suradnje s voditeljem od strane maloljetnika.

Rezultati prezentirani u tablici 5 upućuju na definiranje kvazikanoničkog faktora u prostoru prediktorskih varijabli kao faktora učestale primjene postupaka usmjerenih na strukturiranje zahtjevnih situacija i sputavanje. Vrlo niske projekcije postižu

varijable OBO 5 (savjet) i OBO 2 (objašnjenje) što može upućivati na zaključak da navedene grupe postupaka imaju mali doprinos neuspješnosti mjere u kontrolnoj grupi.

Imajući u vidu sva ranije navedena ograničenja u odnosu na mogućnost zaključivanja o uspješnosti, odnosno neuspješnosti mjere na osnovi samo jednog posebno promatranog vrlo uskog segmenta, ipak treba naglasiti da je upravo vrlo mali doprinos pedagoških postupaka savjeta i objašnjenja neuspješnosti mjere ono što posebno karakterizira kontrolnu grupu na kraju druge godine.

5. ZAKLJUČAK

Analiza strukture pojedinih parova kvazikanoničkih faktora omogućava konstataciju da postavljena hipoteza nije potvrđena, ali ne omogućava neke dalekosežnije zaključke i prijedloge. Ukoliko je moguće govoriti o doprinosu neuspješnosti, tada u eksperimentalnoj grupi neuspješnost mjere potpomaže učestala primjena strukturirajućih, sputavajućih postupaka i objašnjenje. U kontrolnoj grupi neuspješnost se vezivala uz učestaliju primjenu sputavajućih i strukturirajućih postupaka. Rezultati dobiveni u odnosu na obadviije grupe dosta su ujednačeni i gotovo statični, naime, promjene u odnosu na protek vremena minimalne su. Jedina vrlo značajna promjena veže se uz pedagoški postupak objašnjenje. Naime, učestala primjena toga postupka na kraju druge godine vrlo značajno doprinosi neuspješnosti mjere u eksperimentalnoj grupi, a veoma malo neuspješnosti mjere u kontrolnoj grupi. Taj podatak sam

po sebi daje veoma male mogućnosti zaključivanja, ali upućuje na cijeli niz pitanja tipa: — kako adekvatno definirati učestalul upotrebu nekog postupka, kako operativno definirati neki postupak, kako ispitati doživljaj maloljetnika pobuđen primjenom nekog postupka, kako ispitati cijeli niz odnosa između situacija i postupaka, ličnosti maloljetnika i postupaka ličnosti voditelja i postupaka, načina primjene i efikasnosti postupka i sl.

Korištene metode obrade podataka davale su ponekad gotovo tanane distinkcije, no to ipak nije dopuštalo mogućnost sigurnog zaključivanja jer je vrlo široko područje "tehnologije provođenja" odgojne mjere za potrebe ovog rada mjereno samo s jednog vrlo uskog i gotovo formalnog aspekta. Potreba da se područje tzv. "tehnologije provođenja" te odgojne mjere dublje i svestranije obradi sada je još prisutnija.

EFFECT OF UNDERTAKEN EDUCATIONAL ACTIONS ON THE EFFICIENCY OF MEASURE OF STRENGTHENED CARE AND SUPERVISION

Summary

This work is a part of the scientific project named "A socio-pedagogical model of realization of the measure of strengthened care and supervision" which is realized at the Faculty of defectology of the University of Zagreb.

153 juveniles on which the measures of strengthened care and supervision were pronounced, were divided in two random groups: experimental and control. Each group was further divided in two smaller groups with respect to two time points.

Since the research was pointed toward the investigation of the efficiency of the measure of strengthened care and supervision in connection with some pedagogical actions, 4 variables measuring efficiency and 26 variables measuring frequency of application of these measures were selected from a sintetic questionnaire. Obtained results were analysed with programs PCOMPA and QCR.

Under the component model 6 orthoblique factors for the first and 7 orthoblique factors for the second year were defined. Relations between the efficiency measures and measures of frequency of application of remedial measures were analyzed in 4 quasi-canonical correlational analyses. In each analyses one canonical factor was found statistically significant.

The structure of pairs of quasi-canonical factors indicates on one side unsuccessfulness of the remedial measures and on the other side, on the group of restricting and structuring actions frequency of which contributes to this unsuccessfulness. These results are similar in all groups and time points. Educational procedure which produced significant differences in the experimental and control group is the explanation procedure.